

Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Վ Ե Ն Ե Տ Կ Ո Յ

Ա

ԾՈՎԱՌՈՒՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

1440 մայիս 25, հինգշաբթին՝ մեծ և զեղեցիկ օր մը եղաւ Վենետիկոյ ռամիկ դասակարգին, միշտ հետամուտ տոնախմբութեանց, տեսարաններու, խաղերու, աղամուկներու և երգերու:

Այդ օրը. 25 մայիս 1440, համարած ման տօնն էր. պերճափայլ տոժը Ֆրանչեսկոյ Ֆոսքարի, որ տասներու տարիէ ի վեր տոժութիւնը կը վարէր, ըստ սովորութեան նոյն օրը կէսօրէն յետոյ պիտի կատարէր Ալբրիկանին հետ իւր տարեկան պատկան հանդէսը:

Առաւօտ կանուխ, տարօրինակ ձեւով և համակ ոսկեգօծ շողշողուն նաւ մը եկած էր քարափին մօտ՝ Բիաձէղդային դիմաց, երկու կրանիղէ կոթողներուն մէջ տեղն, որոնց միայն ծայրը կայ Ս. Մարկոսի թեաւոր առիւծը՝ իր թաթը Աւետարանին վրայ դրած, իսկ միւսին ծայրը՝ Սուրբ Միքայիլին արձանը: Այս նաւը կը կոչուէր Պոյսիկոպոյ, և նաւարանէն տարին անգամ մը միայն դուրս կ'ելլէր, ծովուն հարսանեաց այս աննման արարողութեան առիթով, և որ վենետիկեցւոց ամենէն աւելի մեծարանաց առարկան էր:

Բիաձէղդայի վրայ երկու շարք ձողեր կանգնուած էին, սկսեալ քարափէն մինչև Ս. Մարկոսի մայր եկեղեցւոյ գաւիթը: Զողերուն վերի ծայրերէն կախուած ոսկեմատ դրօշակները զրեթէ մինչև գետին կը հասնէին: Դրօշակներուն կրկին շարքին մէջէն պալատականց պիտի անցնէին Պոյսիկոպոյ նաւը մտնելու: Զինուորներու երկու շղթայք տողեալ կեցած էին ձողերուն դիմաց, և մեծապէս կը նեղուէին ժողովուրդը ետ հրելով պաշտօնական ճամբան ազատ պահել, այնքան հոծ էր բազմութիւնը: Ոչ միայն Ս. Մարկոսի հրապարակին և Սքիափոնի քարափին վրայ, այլ և Հառաչանաց կամուրջէն անդին անկարելի էր շարժիլ: Խառնիճադասը նոյն իսկ Բրոցուրադիէ Վէքքիէն խուժած էր,

և մինչև Պրօլիպի վրայ յառաջացած, հրապարակին այն մասն՝ որ սովորաբար ազնուականութեան սահմանուած էր. սակայն նոյն օրուան հանդէսը ազատութիւն կու տար աղքատ դասակարգին հոն մտնելու:

Ֆրանչեսկոյ Ֆոսքարի տոժը, Բրէկատները, Քառասունքն, Ալվիսատորները, կարճ ըսել Վենետիկոյ ամբողջ ականաւոր անձնաւորութիւնը Ս. Մարկոս եկեղեցին առաջուց մտած էին, հոն ներկայ ըլլալու հանդիսաւոր պատարագի արարողութեան որ կը կանխէր հարսանեաց հանդէսը:

Դուրսը բազմութիւնը կը սպասէր պալատականաց մայր եկեղեցիէն ելլելով տողանցող իր առջեւ անցնելուն, և իրարու խօսքեր կը փոխանակէին, կամ հեռուէն հարցումներ կ'ուղղէին: Այս շաղակրատ, սրամիտ և ծաղրածու ժողովուրդը կը յանդգնէր նոյն իսկ խթմել իրեն զօրաւոր տէրերն, որոնք կ'անցնէին կը դառնային իր դիմացէն: Իրարու փոխանակուած կատակարանութիւնք ընդհանրապէս կձուլէին, սպասուելու տաղտուկը փարատելու համար կը խօսէին, պարզ իբր ժամանց մը՝ առանց ո՛ր և է չարամտութեան:

Սակայն ամէն տեղ այսպէս չէր: Քանի մը խմբակներու մէջ այլազան ցոյցեր կը նշմարուէին: Միտախաբանութեան երեւութիւններ և ծանր խօսք մը երեքմի խուլ զայրոյթներ կը յայտնէր: Աղքատն իւր խեղճութեան վրէժը կարծես խեղկատակութեամբ կը լուծէր, և իրեն իրաւունք կը համարէր չարախօսելը, իբր վրէժ խեղդութիւն, հարուստներուն և ազնուականներուն վրայ, այս եզական օրուան յատուկ սանձարձակութեանց մէջ:

Խմբակներէն ամենէն աւելի տգիտութիւն ցուցնողը կը գտնուէր Պադրիսիոյ մօտ, Բրոցուրադիէ Վէքքիէի անկիւնը. ճիշդ Ս. Մարկոս հրապարակին և Բիաձէղդայի զիրար կտրող միջոցը: Թերեւս այս թշուառներուն զփկամակութիւն պատճառով ազնուական երիտասարդաց տմարդի կերպով յաճախակի իրենց խմբակը քակել անցնիլն էր: Այս երիտասարդներէն շատ

տերը առանց եկեղեցւոյ արարողութեանց կարեւորութիւն ընծայելու, արդէն Մայր եկեղեցիէն դուրս ելած էին Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ գտնուող քաղիւններուն մէջ շրջան մը ընկելու համար: Քաղիւնները ժամանակին նորոյթ մ'էին և հրապարակին վրայ ստորին յարկաբաժիններուն մեծագոյն մասը կը գրաւէին: Մեծ համաքաւ կը վայելէին Վենետիկ ազնուական երիտասարդութեան մէջ և չկար հարուստ ընտանեաց զաւակ որ չունենար քաղիւն մը, ուր կը հաւաքէր երեկոները իր բարեկամները: Հոն կը խաղային, կը խօսակցէին, շատ մը խաղաղէն և խմութեան սպանելով, ամառ գիշերները սառած ըմպելիներ խմելով, և այս կը շարունակուէր մինչև որ առաւօտեան լոյսը կուգար իմացունելու այս պարագայը երիտասարդաց թէ ժամանակն եկած է հայրենի պալատը քաշուելու: Ամէն ժամանակ վենետիկցիք գիշերայած ժողովուրդ մը եղած են:

Արդ այս խմբակին խօսակցութեան վերայ՝ որ վայրկեանէ վայրկեան կ'ընդհատուէր և կը խանգարուէր, կ'ուզենք մեր ընթերցողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել: Երիտասարդաց շարունակ անցուղարձն՝ որոնց դիմացին իրենց լաճերը (laquais) կ'երթային արմուկի ուժգին հարուածներով բազմութեան մէջէն ճամբայ բռնալով՝ զայրոյթ գրգռելու պատճառ եղաւ: Վերջապէս անոնցմէ մին, զինուորականի համազգեստով, իւր ճամբուն վրայ զըտնուող ծեր մը այնպիսի բիրտ կերպով հրեց որ խեղճ մարդն անիւրեղոյթ եղաւ վայրկեան մը իրը թէ բազմութեան մէջ ծովամայն եղած ըլլար: Այս տմարդի աբարքը խուլ տրտունջ մը առաջ բերաւ խմբակին մէջ:

Այսու հանդերձ, իբր ճշմարտախօս պատմաբան, պարտինք ակելցնել թէ բողոքող ձայները խոհեմութիւն ունեցան սպասելու մինչև որ ազնուական երիտասարդը հեռացաւ:

Այս միջոցին ծերը, չորս կողմէն համուած, կըրցաւ ոտքի ելլել և ջուրէն ելլող

քածի մը նման վրան թօթվել: Սակայն իրեն անիրաւոյին դէմ բնաւ իսպախութիւն ցոյց չէր տար. իր ժողը կեցողներէն միոյն պարզապէս զուարթօրէն հարցուց:

— Ո՞վ է այդ երիտասարդ աքաղաղն որ այնքան մեծ փափաք ունի իր բիտերը փորձելու:

— Զինքը չե՞ս ճանչնար, պատասխանեց նա, հռչակաւոր զօրապետ Մկրտիչ Մարգինենկոյ է:

— Մարգինենկոյ կոմս՝. կրկնեց ծերը, կը կարճէի թէ այս ժամուա քաշութեամբ սուսերամարտ կը մղէ Միլանու դքսին դէմ:

— Ըսածդ ուրիշ է: Ակնարկած անձդ կը կոչուէր Պօղոս Մարգինենկոյ:

— Կը կոչուէր... կ'ըսես:

Այո՛, անտարակոյս, քանի որ Պրէշիայի պաշարման ատեն սպաննուեցաւ:

— Այն ատեն ասիկա...

— Ինչպէս քիչ մ'առաջ կ'ըսէի իրեն հօրեղբորդին Մկրտիչ Մարգինենկոյ է:

Դարձեալ զանգատներ սկսան լսուիլ խմբակին մէջ Մկրտիչ Մարգինենկոյի հասցէին: Թէպէտ տակաւին երիտասարդ — հագիւ քսան և երկու տարուան — պատրիկ կը արդէն Վենետիկ ժողովրդեան սամիկ դասակարգին բոլորովին զգուելի եղած էր իր արարքներով:

— Սակայն աւելին կայ, շարունակեց ճարտարախօսն ալ ու ձախ դիտելէն յետոյ, որպէս զի սպահոյնայ թէ իր խօսքերը մի՛ գուցէ ոստիկանին պակնջը հասնին:

— Է՛հ, ի՛նչ կայ, հարցոյցին քանի մը ձայներ տազնապեալ հետաքրքիր շեշտով մը:

Ճարտարախօսը կարճ հասակով նիհար մարդ մ'էր, տեգոյն կանանչկեկ, աչքերը ակնակապիւնին խորը իջած: Խորհրդաւոր նշան մը ըրաւ և քաշուեցաւ Պաթիսթէ-րիոյի և արքայական Պալատին մէջ տեղը գտնուած նեղ միջոցն, ուր կրնար աներկիւղ խօսիլ առանց ընդհատուելու կամ յանկարծ բռնուելու:

— Գիտցէք ուրեմն... շարունակեց ճարտարախօսը, տազնապելով թէ Մարդիննէն կոյի վրայ բոլոր գիտցածները ըսելու մարմաջէն և թէ իր անխուհիմութեան պատճառաւ գլխուն գալիք հետևանքներուն երկիւղէն:

— Ի՛նչ բան, հարցուցին հետաքրքիր, ներք:

Խօսելու տենչը յաղթեց շատախօսին սարսափներուն: Կարելի եղածին չափ նըշանացի իր մօտ ժողկեց, հետաքրքրները անոր բոլորտիքը խմբուեցան, և նա գրեթէ ցած ձայնով ըսաւ:

— Գիտէք դուք թէ Պօղոս Մարդիննէնկոյ...

— Ո՞վ, անիկա որ մեռած է, հարցուց բթամիտ մարդ մը:

— Ի՛հ, անտարակոյս, պատասխանեց ճարտարախօսը, այս ձախաւեր ընդհատումէն սրտնեղուած: Պօղոս Մարդիննէնկոյ արտակարգ զեղեցկութեամբ կին մ'ուներ, թէպէտ ցամաք երկիր ծնած: Ձեր մէջէն անշուշտ զինքը ճանչցողներ կան:

— Ես, պատասխանեց ձայն մը: Անցեալ տարի, ճիշդ այս օրս տրիկինը հոս էր Պոյիքորոյի վրայ, ֆրանչէսքոյ ֆրանսէրի տոժին քովը, նորին պերճափայլութիւնը Ալրիականին հետ պսակադրութեան հանդէսը կատարեց:

— Արդ ուրեմն այս կինը մեռաւ:

— Մեռած, ըսին լսողները:

— Այո՛, մեռած:

— Դեռ մանկամարդ:

— Ամէն տարիքի կը մեռնին, դիտել տուաւ փիլիսոփայօրէն բթամիտ մարդուկը:

— Եւ ո՞ր էր նա, հարցուցին բազմաթիւ ձայներ:

— Գեղեցիկ կղզիին մէջ:

— Կարտայի լճին վրայ, Լոմպարտիոյ մէջ. հարցուց հետաքրքիրներէն մին:

— Այո՛:

Գեղեցիկ կղզին սեպչականութիւնն է Մարդիննէնկոյ հարուստ ընտանեաց, իր էրկանը աւելի մօտ ըլլալու համար տիկինը քաջուած էր այն կղզին՝ Պրէշիայի պաշարման ատեն: Միայնակ կ'ապրէր քանի մը

ծառաներուն և իւր աղջկան հետ որ քանի մը ամսուան էր: Հոն մահը եկաւ զինքը խելու:

— Ի՛նչ տեսակ մահ ունեցաւ, հարցուցին մօտ զտնուողներէն ոմանք աւելի ևս մօտենալով պատմողին:

— Մկրտիչ Մարդիննէնկոյ, շարունակեց նա, կը հաստատէ թէ կոմսուհին իր էրկանը մահուան լուրին պատճառած յուզմունքէն մեռած ըլլայ:

— Ուրեմն Մկրտիչ Մարդիննէնկոյ մանկամարդ կոմսուհին մօտ, Գեղեցիկ կղզին կը գտնուէր:

— Ոչ. Պրէշիայի պարիսպներուն տակ կը պատերազմէր իւր ազգականին հետ, և ինքն ստանձնեց այն տխուր լուրը տանելու պաշտօնը անոր այրիին:

— Բաւական տարօրինակ դէպք մ'է, պատասխանեց ունկնդիրներէն մին: Սակայն զաւակը, փոքրիկ աղջիկը:

— Նոյնպէս մեռած. պատասխանեց պատմիչը:

Հետաքրքիրներուն խումբն այս վերջին բառերը լսելուն այնպիսի տժգոհութիւն յայտնեց, որուն մէջ սոսկումը և կարեկցութիւնն իրարու խառնուած էին:

— Պօղոս Մարդիննէնկոյ, ըսաւ վերջապէս ունկնդիրներէն մին որ կարծես իրեն սեպչականած էր ուրիշներուն կարծիքը յայտնելու իրաւունքը, Պօղոս Մարդիննէնկոյ իր հօբեղբորորդի Մկրտիչէն զատ ուրիշ ժառանգ ունէր:

— Ոչ, չունէր ուրիշ մը:

— Այնպէս որ Պօղոսին կինն և աղջիկն՝ երկուքն ալ մեռած ըլլալով...

— Ձօրավարն Մկրտիչ՝ որուն քիչ առաջ հոսկից անցնիլը տեսաք, է միակ ժառանգը Մարդիննէնկոներուն անդրանիկ ճիւղին, որով, անոնց հաճախ հարստութիւնը ժառանգած է: Ահաւասիկ իրարու ետե երեք մահեր, որոնց սուգը անուանի զօրավարն երկար ատեն իւր սրտին մէջ պիտի չպահէ: Դուք ալ նոյնը չէ՞ք խորհիր, ընկերներ:

Ամէնքն ալ կ'ըմբռնէին այս դառն խօսքերուն տակ ծածկուած չարամիտ սկ-

նարկութիւնները ճարտարախօսին մօտ կը գտնուէր մանկամարդ կին մը, որուն զօրաւոր կերպարանքը, քիչ շատ առնական գիղցկութիւնը, անխայլ տօգունութիւնը և արտայայտիչ մեծ ու սև աչքերը կը ցուցնէին մին այն քաջասիրտ մանկամարդ աղջիկներէն, որոնք սովորաբար լիւրիկէի լեռներէն կու գային իրենց օրապահիւր ճարելու վիենտկոյ մէջ։ Այս կինը շատ անգամ արգէն իր արմուկովը ճարտարախօսին մշտած կամ թեզանիքէն քաշած էր՝ լռելայն անոր ազդարարելու ք զինքը խոհեմութեան հրաւիրելու։ Այս անգամ անոր թեք բռնելով ուժով մը ցնցեց և ըսաւ։

— Լուս կեցիր, Պետրոս, մեր վրայ զօրախօսութիւն պիտի բերես։

Խորակին մէջ ամէն ոք լիւրիկեցի կնոջ նման կը մտածէր թէ ճարտարախօսը չափէն աւելին ըսած էր, ուստի անիկայ որ կարծես յունական ողբերգութեանց մէջ խմբերգի դերը կը խաղար աճապարեց ընդհանուրին միտքը բացատրել՝ պատասխանելով անխոհեմ Պետրոսին։

— Եթէ Պօղոս Մարգինէնկոյի կնկան և աղջկան յանկարծական և անակնկալ մահերը կրնան չարամտութեան պատճառ տալ, սակայն ստոյգ է թէ ընտանեաց զուխր սպաննուեցաւ թշնամեաց դիմաց, Պրէշիայի պարիսպներէն արծակուած հրացանի մը հարուածէն։

— Ո՛վ գիտէ, ըսաւ յամու Պետրոսը, թէ խորուածն իրօք Պրէշիայէն արձրկուած է, և խեղճ Պօղոսը կոնակէն զարնուած է։

— Պօղոս Մարգինէնկոյ, ըսաւ հաստ ձայն մը, մեռաւ ճիշդ կուրծքին վրայ ընդունած գնտակի մը հարուածով։ Քաջու թեմար ինկաւ ինծի մօտ Պրէշիայի պարիսպներուն տակ։ Ահա ես կը վկայեմ ասոր։

Ամբողջ փոքր խումբը աւարսափած եւ տին դարձաւ և տեսաւ երիտասարդ պատերազմիկ զինուոր մը. որ բռնելով ճարտարախօսին ուսերէն զինքը ինքնիւ վրայ շրջեց, այնպէս որ անոր երեսը դէպի ծով դարձաւ։

— Վսեմաշուք Տէր, ըսաւ եղկելին։
Չինուորը ձեռքը երկնցուց՝ մատնանի ընկելով հեռուէն ջրանցքն որ երկու կողմի ցիցերուն մէջէն ազատօրէն կ'երկարէր մինչև Ալբրիականը։

— Կը ճանչնաս դու անիկա, ըսաւ։

— Այո՛, վսեմաշուք տէր, ըսաւ ճարտարախօսը դեփղեղին կտրած, վիենտկոյ մէջ չկայ խեղճ մարդ մը որ չի գիտնայ Օրֆանոյի ջրանցքին համբաւը։

— Արդ ուրեմն, կը յանձնարարեմ քեզ որ ասիէ ետքը լեզուիդ չափ դնես, եթէ չես ուզեր հոն ջուրին տակը սուս գուրի։

Օրֆանոյի ջրանցքը շատ չարագուշակ համբաւ ունէր վիենտկոյ ոսմիկ ժողովըրդեան մէջ. որով զինուորին սպառնալիքը սարսափ ձգեց խօսողներուն խումբին վրայ։ Բարեբախտաբար նոյն այն վաժրկեանին Ս. Մարկոսի պղնձեայ դուռները կը սկսէին շարժիլ. պալատականը կը պատրաստուէին դուրս ելլելու։ Ամենուն աչքը այս տեսարանին ուղղուած էր, երբ գիւնուորը Պետրոսին ականջէն հետեւալ խօսքերն աւելցուց՝ միայն իրեն և իր քով գտնուող լիւրիկեցի կնոջ լսելի ձայնով։

— Շնորհակալ եղիր քու Յովհաննա կնոջդ, անիծեալ շատախօս, թէ որ իբր քաղաքացի իրեն չկարեկցէի, դուն այս երեկոյ քու լճակի տունը չէիր մտներ, ուր քեզ կը սպասէ քու ծեր հայրդ Սալվադոր։

— Ափսո՛ս, ոչ, նա իրեն չսպասեր, ըսաւ լիւրիկեցի կինն իր աչքերը սրբելով։
Պետրոս բարկութենէ և թերեւս սարսափին մնացորդէն իր ականները կը կրճատէր, երբ Յովհաննա զաղտաբար զինուորին ձեռքը բռնեց և զայն սեղմելով ըսաւ։

— Շնորհակալ եմ, յիմնապետ Բարթոլիմէոս, շնորհակալ եմ ազգականս։

Լիւրիկէի լեռանց վրայ ամէն ոք իրաքու ազգական էին. ուրիշ տեղեր սովորական հայրենակից բառին տեղ՝ հոս ընտանի և փաղաքշական աղցակաճ բառը կը գործածուէր։

— Զգուշացի՛ր այս մարդէն, Յովհաննա

նա, ըսաւ յիսնապետը, երակներուն մէջ փոխանակ արեան րոյն կայ:

Լիւրիկեցի կինն չլսելու զարկաւ և փութաց իր էրկանը ըով, որմէ գրեթէ ուսով չափ բարձր էր:

— Ուրիշ մտածմունք չունի՞ս դու, ըսաւ նա, հոգո՛ւ միայն Մարդիննեկոյ ընտանիքն է, քանի գիտես թէ հայրդ երէկուրն է ի վեր անյայտ եղած է և զինքը փնտռելու ելած եմ:

Այն միջոցին պալատականք կը յառաջանային, առջևէն Ֆրանչիսքոյ Ֆրոքարի տոժը, համակ ծիրանի հագած և գլխուն վրայ իւր պատուոյ նշանը՝ դքսական խոյրը դրած: Ուրախութեան երկար աղաղակ մը որոտաց, ոչ թէ Ֆրոքարիին ժողովը դական ըլլալուն համար, և աւելցունենք, և ըսելու թէ նոյն իսկ բաւական հնազոյն ընտանիքէ չէր: Հոն գտնուող քսան հազար մուրացիկներու, ձկնորաներու և բոլոր աղքատ դասակարգին պատկանող անձանց մէջ չկար մէկն որ ազնուապետութեան իրաց մէջ պահանջող չըլլար իբր պատրիկներէն ամենէն ամբարտաւանը: Վենետիկոյ ժողովրդեան հազար տեսակ առանձնայատկութեանց մին էր այս: Արդ այն վայրկենին բազմութիւնը ոչ Ֆրոքարի տոժը կը ծափահարէր, այլ այն տեսարանն՝ որուն երկար ատեն անհամբերութեամբ կը սպասէր և որ վերջապէս կը ներկայանար իրեն:

Պեճմափայլ Հասարակապետութեան առաջին իշխանաւորը՝ ծովուն հարսանեաց օրն, ինչպէս իրեն տոժութեան քարձը առնու ատենը, մեծ զահաւորակի մը վրայ նստած կը տարուէր: Իր դիմացը եռոտանի մը կար, որուն վրայ դրուած էր մեծ կոնք մը լեցուն արծաթ դրամներով խառն քանի մը օսկի դրամներ: Տոժը անդադար իս աջ ձեռքը կոնքին մէջ խոթելով ափով դրամ կը նետէր ժողովրդեան զինուորաց զուխնեւուն վրայէն, ի նշան ուրախութեան: Այս

առատածեղնութիւնը շատ անգամ պատճառ կ'ըլլար այլանդակ մենամարտութեանց, երբեմն նոյն իսկ անբանական վայրենի կոխներու: Այս տեսարանը խիստ կը զուարճացնէր Վենետիկոյ պնասէր երիտասարդութիւնը որ քաղինոնքուն պատուհաններէն կը դիտէր: Իսկ տոժը լուրջ և տխուր էր: Ստէպ ստէպ ետեւ դառնալով՝ մեղաժողովի ակնարկ մը կը նետէր: Վասն զի իր զաւակներէն ոչ ոք կար հոն, իրենց հօր մօտ, ինչպէս ուրիշ անգամներ, գահաւորակին վրայ անոնց համար յատկացուած տեղը: Իր չորս զաւակներէն երեքը քաջութեամբ ինկած էին հասարակապետութեան համար պատերազմելով: Իսկ վերջինն և սիրելագոյն Յակոբոսը՝ ծերակուտին վճռով աքսորուած էր քանի մը խօսքերուն համար, որոնք աւելի անխուհեմութեան հետեանք էին քան թէ չարութեան:

Տոժին զահաւորակին ետէն, քիչ մը հեռուէն կու գային վաթսուն ծերակուտականք. ժողովուրդն անոնց մէջէն նշանաւոր ընտանեաց սերունդները կը ցուցնէր կամ զանոնք իրենց փառաւոր անուամբը կը կոչէր, որոնք այս կղզիաբնակ խեղճ ժողովրդեան փառքն և ուրախութիւն էին: Այսպէս յաջորդաբար ընտրական երկու տասան ընտանեաց անունները կը տրուէին, զորս երկուտասան առաքելոց կը նմանցնէին: Այս ընտանիքները կը սերէին տասնուերկու տրիբուններէն, որոնք առաջին անգամ ընտրեցին Վենետիկոյ հասարակապետութեան տոժը յամին 697: Այս տասնուերկու ընտանեաց անուններն էին, Պատէր, Գոնդարինի, Մորոզինի, Դիէրոլոյ, Միքիէլ, Սանուոյ, Բոլանոյ, Կրատեսիկի, Մէմոյ, Փալիէր, Տանտալոյ, Պարոճի:

Երբակուտէն (Բրէկաուներ*) յետոյ, որոնց ձեռքն էր Վենետիկոյ ճշմարիտ ուժը, կու գար Տասանց ժողովն, որուն մասն կը

* Բրէկաուն (ծերակոյտ). սկզբան երկու էին, սակայն յետոյ 1382ին Ֆլապինեոյ տոժը սահմանեց որ ծանր և զովարէն ինչորոց ատեն տոժը հրախրէ և ազգէ մեծանները իր ցով ժողովուրդու: Այս կարգադրութեամբ

Հաստատեցաւ ծերակուտին զօրաւոր իշխանութիւն, որոնց անդամներն քուտեցան pregadi կամ pragati, ազգեպալ:

Տասանց ժողով կը կոչուէր տասնպետութիւն մը որուն

կազմէր այն ահաւոր ատեան որ կը կռ-
չուէր Երից ժողով, կամ լաւ ևս Պետու-
թեան խուզարկուները (Inquisiteurs de
l'Etat), Տասանց ժողովին արթուն և ա-
հեղ աւանդապաշնները: Յետոյ կու գար
Համաժողովը (pieno collegio) իւր վեց
խորհրդականներով, որուն նախագահն էր
ստոր. Քառասնից պետերը (capi di qua-
ranta), ցամաք երկրին հինգ իմաստուն-
ները, gli Ordini հինգն, եօթնեկի նա-
խագահն (Savio di Settimana) ևայլն:

Շարայարեկի

Հ. Մ. Վ. ՍԱՀԱԿԱՆ

տասնանդամները կ'ընտրուէին տոժն և իրեն խորհրդա-
կաններէն, և բարձրագոյն ատեանը կը վստահաւորէր ա-
նոց ընտրութիւնը: Այս ժողովոյն հաստատուելուն նպա-
տան էր ազնուականութեան զոտոգութիւնը ճշդել, ու-
ճիւղներուն առջին անունը, յանցարարները հրապարակաւ
պատժել:

Համաժողով (pieno collegio), որուն կը մասնակցէին
նաև ամբողջ Աւագանին, այսինքն տոժն իր բարձրա-
գոյն և ստորին խորհրդականներով: Այս ժողովոյն երբ
հաստատուելը և իր անուանակոչութեան պատճառը
չի գիտցուիր: Իր զվարտոր զորքն էր խնդիր մը ծերա-
կուսին դիմաց չի հանած լաւ մը ցննել. ձերակուտէն
իրեն յանձնուած խնդիրներուն վճիռ տալ, օտար աղ-
ցաց դեպքաններուն և պատգամաւորներուն ունկնդրութիւն
շնորհել, են. ևն:

Քառասունց կ'ընտրէր քառասուն խորհրդականներէ բաղ-
կացած ժողովը, և էր եղեռնադատ և քաղաքային խն-
դրոց բարձրագոյն ատեանը: Սակայն երբ Պետութեան
ընդարձակելուն խնդիրներն ալ բազմացան, հարկ եղաւ
քաղաքային խնդրոց համար ուրիշ քառասունց ժողով մը
հաստատել, որով ատաղինք մի միայն եղեռնադատ բար-
ձրագոյն ատեանն եղաւ: Սակայն զարժեալ ուրիշ ստո-
րաբաժանունն մ'ալ եղաւ և ըսուեցան քաղաքային նոր
Քառասունց, քաղաքային Հին Քառասունց: Այս երեք
սեակն քառասունց ձեռքն էր Պետութեան ներքին և ար-
տաքին խնդիրներու և զորքերու դատաստանը, միայն
վաճառականական զորքերուն չէին խառնուէր:

Հինգ իմաստունց նոր գրաստն երկիրներու վրայ. այս-
պէս կը կոչուէր Հինգ իրաւագէտներէ բաղկացած ժո-
ղովը, որուն յանձնուած էր ցամաք երկրի վրայ զորքն
րուն հոգաւորութիւնը: Եկտոյ այս ժողովոյն նոր գրա-
ստն ծրկիրներու կցեցան Savi agli Ordini և Savio
di Settimana ըսուած ժողովները, միահամուտ կը ձեռ-
ցունէին տասներեք անձանց ժողով մը, որուն յանձնուած
էր նովային զորքերու, զինեալ և անզին նաւերուն, վա-
ճառականութեան, կրթւոյ և Գործու կզգիներուն, Տալ-
մաքիոյ, Ալպանիոյ և Ռումանիոյ զորքոց վերին ակո-
ղութիւնը:

Մեծ. Թարգմ.

Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ժ Ի Ն

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Բ.

Տնտեսագիտութեան ծագումը և կազմութիւնը

Խաւիար և Ֆրանսա փոփոխակի կը
ճգնին Տնտեսագիտութիւնը ծնած ըլլալ-
նուն տառջնութեան պատիւը իրարմէ յա-
փըշտակելու:

Արդարութիւնը յարգած ըլլալու համար
դիտել կուտանք որ Տնտեսագիտութիւնը,
նոյն իսկ ժամանակակից ամենէն նշանա-
ւոր տնտեսագէտներուն վկայութիւններու
վը, խաւիար մէջ ծնունդ առաւ, թէ չքնադն
խաւիար անոր օրօրոցն եղաւ և թէ ոչ նուազ
չքնադ Ֆրանսան ալ անոր դայեակը. ան
խաւիար մէջ արձակեց իւր առաջին ճիշդ
և Ֆրանսայի մէջ ալ քալելու սկսաւ, ուր
և մեծացաւ և ուճեցաւ:

Ալպարէն, նախ և առաջ խաւիարից ե-
ղան որ սկսան յուզել տնտեսական խնդիր-
ներ. այսպէս, դրամական անկարգութիւն-
ներ յառաջ գալով դրամին բնութեանն
ու պաշտօնին վրայ եղած նախապաշա-
րուշներէ, 1500ին վերջերը խաւիար մէջ
տեղի տուին տնտեսագիտական բուռն վի-
ճաբանութիւններու¹:

Իսկ 1615 թուին է որ քաղաքական
տնտեսութիւնը՝ առաջին անգամ ըլլալով՝

1. Այսպէս 1579ին Կարտրէ Գարուֆֆէ տի Ռէճիօ
ի տոյ կ'ընծայէր իւր *Moneta e la vera proporzione
tra l'oro e l'argento* (Կարմը և ոսկիի և արծա-
թի միջև եղած ճիշդ համեմատութիւնը) անուն դիւրը:
Տակիտոսի խաւիարի երեկէ Քարգմանիէն Պերնարտո
Տալպացարի ալ գրեթէ նոյն Բուականներուն կը գրէր
Lezioni sulle monete e sui comodi (Կրթաներու և
փոխանակարկերու վրայ Դասեր) վերնագրով Հրատարա-
կութիւն մը:

Ի մէջ այլոց անմոռանալի է Մօնեանցի Հոյակապ
գիտականն Մոնթանարի որ *Riforma monetaria ge-
nerale per tutta l'Europa* (Ընդհանուր դրամական
բարեփոխութիւն քովնդակ Եւրոպայի մէջ) ոսկեմատեա-
նին մէջ ճիշդ և յստակ գաղափարներ պարզած է, որոնց
մեծամեծ գովեստներու արժանի եղած են նշանաւոր արև-
տեսագէտներէ և մասնաւորապէս պեկէրցաքի Մ. Լա-
վելէի կողմէ: